

До спеціалізованої вченої ради
Д 08.727.02 в Дніпропетровському
державному університеті
внутрішніх справ

49000, м. Дніпро, пр. Гагаріна, 26.

ВІДГУК

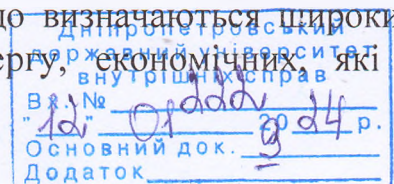
**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Спільника Сергія Івановича, на дисертацію Барановської Тетяни
Василівни на тему: «Запобігання та протидія кримінальним
правопорушенням проти економічної системи», поданої на здобуття
наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю
12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче
право**

Вивчення поданих Т.В. Барановською матеріалів дисертації та реферату, а також ознайомлення з її публікаціями за обраною темою дає підстави стверджувати, що авторкою проведено достатній науковий аналіз теми актуальної в теоретичному та практичному плані, виділено новизну опрацьованих питань, сформульовано висновки й пропозиції, що виносяться на захист.

Можна констатувати, що дисертантка досягнула поставлених перед собою цілей, роботу виконала на належному науковому рівні. Такий загальний попередній висновок підтверджується за основними параметрами, що висуваються до докторських дисертацій означеної наукової спеціальності.

Актуальність теми дослідження. Актуальність роботи відповідає спеціальності наукового пошуку. Україна перебуває на шляху розбудови демократичної держави та формування правових засад громадянського суспільства. Правова система будь-якої держави закріплює життєво важливі для всього суспільства вимоги, у тому числі щодо протидії економічній злочинності. Не забуваємо, що особливої актуальності темі надає визвольна війна від російських агресорів, у ході якої правоохоронні органи України протидіють як внутрішнім, так і зовнішнім посяганням на економічну систему.

На початку своєї роботи Т.В. Барановська стверджує: «Економічна безпека держави є одним із ключових векторів забезпечення національної безпеки. Стабільність економічної системи держави, її стійкість і здатність адаптуватися до зміни сукупності внутрішніх та зовнішніх, суб'єктивних та об'єктивних, суспільних і природних детермінант визначають можливості протистояння внутрішнім та зовнішнім загрозам. Значення економічної системи для забезпечення функціонування та сталого розвитку суспільства вимагає дієвої системи кримінально-правової протидії кримінальним правопорушенням проти економічних відносин, що визначаються широким спектром та масштабом наслідків, в першу чергу, економічних, які в

подальшому зумовлюють порушення рівності та справедливості в суспільстві, знижують рівень довіри до державних інституцій, призводять до зростання соціальної нерівності та напруженості, створюють загрози правам та інтересам людей».

Таким чином, вагомість проблеми запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи, її актуальність, необхідність і нагальність вирішення, не викликає сумніву у виборі теми дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Робота Т.В. Барановської має важливе значення, і в цілому можна констатувати, що вибір теми, об'єкта та предмета дослідження є актуальними і обґрунтованими.

Не можна стверджувати, що обрана Т.В. Барановською тема є новою, адже сама авторка вказує на те, що серед вітчизняних науковців питання запобігання економічним злочинам розглядалось у працях Т.О. Арделян, Ю.В. Бауліна, А.М. Бойка, Д.О. Грицишена, Б.М. Головкина, Н.О. Гуторової, Г.В. Дідківської, О.О. Дудорова, М.О. Дунаса, В.В. Євдокимова, М.О. Євдокимової, О.Г. Кальмана, О.М. Крижановського, І.М. Леган, О.М. Литвака, О.М. Литвинова, І.Б. Медицького, В.В. Мойсеєнка, Р.О. Мовчана, В.В. Піддубного, В.М. Поповича, В.В. Сазонова, Н.С. Сидоренко, В.М. Сокола, С.І. Спільника, Є.Л. Стрельцова, О.О. Титаренка, В.Я. Тація, М.І. Хавронюка, В.В. Шаблистога та ін. Серед зарубіжних вчених зазначені проблеми вирішували Альба Р.М. (Alba R.M.), Арваніти Т.М. (Arvanites T.M.), Бовен Дж. Е. (Bowen J.E.), Ван Зіл Ф. (Van Zyl F.), Кванса Е.К. (Quansah E.K.), Кендалл Р. (Kendall R.), Маккензі Р. (Mackenzie R.), Накадзима К. (Nakajima C.), Пельзес Е. (Pelsez E.), Серіо М. (Serio M.), Феррейра Б. (Ferreira B.R.), Хаклер Дж. (Hackler J.) та ін.

Результати дослідження видаються обґрунтованими, оскільки дисертанткою опрацьовані джерела, присвячених аналізованій проблемі. При цьому авторка не тільки викладає ті чи інші позиції вчених, а й намагається проаналізувати ступінь їх аргументованості та надати власне бачення на підтримку чи заперечення поглядів інших авторів.

Об'єкт і предмет дослідження, визначені здобувачкою, в цілому, відповідають темі роботи, хоча і не є беззаперечними, про що буде вказано окремо.

Застосована авторкою *методологія* дослідження теми дисертації є традиційною для кримінологічної науки. Вона достатньо опрацьована на науковому рівні. Дисертація базується на комплексному, системному підході, характеризується належним рівнем наукових узагальнень.

Методи дослідження обрано з урахуванням поставленої мети й задач, об'єкта та предмета дослідження. *Інформаційна база дослідження* репрезентативна.

Зміст і аргументація авторських понять видаються обґрунтованими, хоча, як убачається, окремі питання не позбавлені і певних суперечностей, про що буде зазначено нижче.

Висновки, зроблені в роботі, аргументовані критичним аналізом практик протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи, а також позиціями вчених із відповідного питання і власними узагальненнями дисертантки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Як зазначено авторкою, дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідних робіт Державного університету «Житомирська політехніка» за темами: «Забезпечення економічної безпеки територіальних виробничих комплексів» (номер державної реєстрації 0120U103443); «Використання цифрових технологій в системі запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом для запобігання фінансуванню тероризму» (номер державної реєстрації 0122U200730). У межах тем автором проведені дослідження, пов'язані з розробкою міжнародно-правового механізму протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи та формуванням нового підходу до реформування кримінального законодавства України в контексті європейської інтеграції.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, які виносяться на захист. Авторкою обґрунтовано новизну поданої праці, котра полягає у створенні цілісної концепції державної політики у сфері запобігання та протидії економічній злочинності. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачкою.

У результаті проведеного дослідження дисертанткою сформульовано низку наукових положень та висновків, що *формулюються вперше, удосконалені та дістали подальшого розвитку*, а саме:

вперше:

– введено в науковий обіг поняття «кримінальні правопорушення проти економічної системи», запропоновано його зміст (протиправні умисні, корисливі діяння, що порушують діючий економічний порядок у державі та за її межами з метою незаконного збагачення та/або протиправного використання економічних інструментів (відносин, механізмів) для інших неекономічних цілей (політичних, терористичних, воєнних та інших) особою чи групою осіб) та ідентифіковано кримінально-правові властивості: а) є дестабілізуючим фактором розвитку економічної системи держави та міжнародних економічних відносин; б) проявляється в протиправному застосуванні економічних відносин, інструментів та механізмів злочинного діяння; в) може мати як економічну мету – незаконне збагачення, так і не економічну мету, проте, в той же час, виступати негативним чинником розвитку економічної системи; г) можуть учинятися шляхом як порушення законної діяльності, так і шляхом незаконної діяльності; обґрунтовано необхідність криміналізації таких видів діянь проти економічної системи як: фінансування збройних конфліктів; порушення міжнародних та національних економічних санкцій; майнінг (виробництво), обмін, купівля та продаж криптовалюти; корупція в приватному секторі. Встановлено, що зазначені види протиправної діяльності становлять особливу загрозу економічній системі, що пов'язано з сукупністю геополітичних,

інформаційно-комп'ютерних, політичних детермінант; встановлено, що особа, яка вчиняє кримінальні правопорушення проти економічної системи, як окремий тип злочинця характеризується високим освітнім та інтелектуальним рівнем, відносно високим рівнем матеріального становища, добрими комунікативними та організаційними здібностями, стриманістю у взаєминах з оточенням, емоційною стійкістю у поєднанні з невпинним бажанням до збагачення, корисливим ставленням до займаної посади, можливостей, пов'язаних з професійною діяльністю; розроблено комплексний механізм формування та реалізації державної стратегії розширення можливостей міжнародної співпраці щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти держави, політичного режиму та влади, основними положеннями якої мають стати: виявлення джерел фінансування незаконної діяльності проти держави, політичного режиму та влади; виявлення фінансових потоків, що пов'язані із фінансуванням незаконної діяльності проти держави (зокрема збройних конфліктів), політичної системи та влади (порушення міжнародних економічних і соціальних санкцій); розшук осіб і їх фінансових активів, що підозрюються в державній зраді, воєнних злочинах і колабораційній діяльності; проектна діяльність, що пов'язана із формуванням та реалізацією проектів для підвищення ефективності правоохоронної функції України. Для забезпечення реалізації мети Стратегії запропоновано: створення спільних слідчих груп із протидії фінансування незаконної діяльності проти держави, політичного режиму та влади, що мають забезпечити виявлення фінансових потоків, джерел фінансування, розшук фінансових активів правопорушників; розроблено механізм міжнародного співробітництва України з EUROPOL щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи, зокрема: 1) створення єдиної інформаційно-комунікаційної системи правоохоронних органів України щодо міжнародної співпраці з EUROPOL через офіцерів зв'язку; 2) розширення кола офіцерів зв'язку в EUROPOL через направлення їх не лише від Національної поліції, але й інших правоохоронних органів та органів державної влади, що реалізують правоохоронну функцію; 3) створення кадрового резерву офіцерів зв'язку в розрізі кожного правоохоронного органу; 4) запровадження системи підготовки та перепідготовки офіцерів зв'язку EUROPOL;

удосконалено: підходи до пеналізації та депеналізації, криміналізації та декриміналізації окремих видів кримінальних правопорушень проти економічної системи держави шляхом аналізу кримінальних кодексів України (1921 р., 1927 р., 1960 р., 2001 р.) на основі чого ідентифіковано сукупність факторів, що визначає процес пеналізації досліджуваних видів кримінальних правопорушень (політико-правові, соціально-економічні, зовнішньоекономічні та зовнішньополітичні) та встановлено необхідність трансформації існуючої системи покарань, зокрема, вилучення виправних робіт як виду покарань, встановлення аргументованих та адекватних суспільній небезпеці та наслідкам санкцій для порушень проти економічної системи, які не пов'язані з господарською діяльністю; діяльність

правоохоронних органів України у сфері запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи (Служби безпеки України, Бюро економічної безпеки, Державного бюро розслідувань та Національного антикорупційного бюро України) через: впровадження Єдиного Національного інформаційно-комунікаційного порталу правоохоронних органів; впровадження системи кадрового розвитку правоохоронної системи України через запровадження кадрових резервів; розвиток кадрового потенціалу правоохоронних органів через впровадження концепції «Освіти впродовж життя»; розширення діяльності правоохоронних органів у частині співпраці з іншими правоохоронними органами щодо створення спільних слідчих груп; розширення діяльності БЕБ у контексті запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи, що стосуються корупції в корпоративному секторі; розширення просвітницької діяльності; формування єдиного підходу до кіберзахисту та забезпечення інформаційної безпеки; напями реформування кримінального законодавства через розробку структури розділу Кримінального кодексу в частині кримінальних правопорушень проти економічної системи, що передбачає виділення книги «Кримінальні правопорушення проти економічної системи», яка поділяється на такі розділи: 1. Кримінальні правопорушення проти порядку господарювання; 2. Кримінальні правопорушення проти бюджетної системи; 3. Кримінальні правопорушення проти фінансової системи та фінансових ринків; 4. Кримінальні правопорушення проти податкової системи; 5. Кримінальні правопорушення щодо протиправного використання економічних інструментів проти держави та суспільства; 6. Кримінальні правопорушення проти конкуренції та комерційної таємниці. Зазначений підхід враховує усі властивості економічної системи та напями використання економічних інструментів у суспільних відносинах, що дозволяє ефективно управляти ризиками та загрозами економічній безпеці держави; міжнародно-правовий механізм протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи через розвиток: правових форм організації міжнародного співробітництва (двосторонніх або багатосторонніх договорів про співпрацю у сфері запобігання та протидії злочинності; участь у міжнародних політичних та безпекових міжнародних організаціях; співпраця з міжнародними поліцейськими організаціями (INTERPOL, EUROPOL, ASEANAPOL, AMERIPOL, AFRIPOL, GCCPOL, AIMC)), інструментів (інформаційні, організаційні, технічні, технологічні), напрямів (запобігання та протидія кримінальним правопорушенням проти економічної системи за різними їх видами) і національних джерел права, що регулюють міжнародне співробітництво в правоохоронній сфері;

набуло подальшого розвитку: розширення об'єктно-предметного поля кримінального права та кримінології на основі ідентифікованих властивостей кримінальних правопорушень проти економічної системи як об'єкта наукового дослідження: 1) кримінальні порушення, що порушують діючий економічний порядок в країні; 2) протидія функціонуванню ринків є загрозою економічній

безпеці держави, конкуренції та інвестиційному клімату; 3) порушення міжнародного законодавства у сфері господарської діяльності; 4) кримінальні правопорушення, що пов'язані із державними майном та фінансами, зокрема, як в частині наповнення державного бюджету, так і в частині його використання; 5) узаконення нелегальної діяльності через легалізацію доходів отриманих злочинним шляхом; 6) незаконне використання економічних інструментів для інших неекономічних цілей; обґрунтовано історико-правові положення розвитку системи запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи в країнах світу в розрізі окремих видів протиправної діяльності (підробка грошей, цінних паперів та документів; контрабанда; легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом; ухилення від сплати податків та інших обов'язкових платежів, доведення до банкрутства); історико-правова оцінка державно-правових норм, які регулювали розвиток економічної діяльності на території України від давніх часів до сьогодення, та функціонування системи запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи, що дозволило виявити соціально-економічні, політико-правові детермінанти та наслідки для економічної системи; обґрунтування властивостей еволюції кримінального законодавства та його кодифікації як основи правового захисту економічної системи через встановлення об'єктивних та суб'єктивних причин формування та реалізації кримінально-правових норм протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи, що стало основою ідентифікації векторів зміни підходу до формування кримінально-правового забезпечення захисту економічної системи.

Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг дисертації – 539 сторінок, основний зміст викладено на 421 сторінці. Список використаних джерел нараховує 724 найменування і розміщений на 87 сторінках.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми у цілому, окремих її аспектів, переконують в тому, що відповідні питання є теоретично й практично важливими, до кінця нерозробленими в науці та перспективними для дослідження.

Проведене дослідження містить загальні висновки, а також авторкою формулюються певні пропозиції та рекомендації щодо удосконалення законодавства України, практики його застосування.

І хоча зазначені в дисертаційній праці позиції здобувачки не беззаперечні, а окремі потребують уточнення та подальшої наукової розробки, про що буде вказано надалі, вони мають право на існування й спонукають до дискусії.

Практичне значення одержаних результатів. Одержані результати проведеного дослідження мають теоретичне і практичне значення. Результати, що полягають у розробці механізмів запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи, є конкретним внеском як до кримінологічної науки та кримінального права, так і до практики, адже сприяють удосконаленню кримінального законодавства та

правових і організаційних положень діяльності правоохоронних органів. Основні теоретичні та методологічні положення дослідження доведені до рівня конкретних розробок, придатних до використання суб'єктами законодавчої та виконавчої влади, правоохоронними органами та закладами вищої освіти, зокрема: Комітетом Верховної Ради України з питань антикорупційної політики (Довідка № 1605/2023-1 від 16.05.2023); Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету (Довідка № 395д9/10-2023/125227 від 10.06.2023); УСР в Житомирській області ДСР НП України (Довідка № 277/105/06/2023 від 14.06.2023); Територіальним управлінням БЕБ у м. Києві (Акт від 29.06.2023); Головним слідчим управлінням Національної поліції України (Акт № 27522/24/4/3-2023вс від 24.07.2023); Державним університетом “Житомирська політехніка” (Довідка № 44-21.00/237 від 28.02.2023).

Особистий внесок здобувача. Положення дисертації є результатом самостійної роботи Т.В. Барановської. Результати дисертації пройшли належну *апробацію*. Основні положення проведеного дослідження висвітлено в тридцяти чотирьох наукових працях, із них: одна монографія; шість наукових праць, опубліковані в зарубіжних виданнях, що включені до наукометричних баз даних; сімнадцять статей у наукових фахових виданнях України; десять тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських конференціях.

Позитивна оцінка рецензованої роботи в цілому та її окремих положень не виключає можливості і необхідності висунути зауваження щодо позицій, які потребують критичної оцінки, уточнення, є спірними або вимагають наведення додаткових аргументів під час захисту та дають можливість вступити в дискусію з авторкою:

1. Предметом дослідження визначено як запобігання та протидія кримінальним правопорушенням проти економічної системи. Мету дослідження сформульовано як формування теоретичних, методологічних і праксеологічних засад запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи.

Разом з тим, першим пунктом висновків заявлено, що у дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукової проблеми – сформовано цілісну концепцію запобігання та протидії кримінальним правопорушеннями проти економічної системи.

Виникає питання про предмет дослідження – все ж таки запобігання та протидія кримінальним правопорушенням проти економічної системи чи формування відповідної концепції.

Нагадаю, що структура основного змісту роботи складається з п'яти розділів. Загалом, не заперечуючи проти обраного авторського підходу, вважаю, що здійснити аналіз всіх концепцій вітчизняних і зарубіжних учених, законодавства та практики запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи в Україні та інших країнах, а тим більше надати їм повноцінну кримінологічну характеристику в межах однієї дисертаційної праці майже неможливо. За таких умов, кожен автор

ризикує частину питань залишити поза увагою, що спостерігається і у роботі Т.В. Барановської (не вказано чому, наприклад, було розглянуто досвід саме цих країн, критерії їх обрання, яка їх системність, що об'єднує, які гіпотези були висунуті авторкою в ході дослідження і чи спростовані вони або підтверджені, на що була звернута увага при вивченні емпіричної бази тощо).

Зрозуміло, що обсяг матеріалу є занадто великим для однієї дисертаційної праці.

2. Стан дослідження в науці розробки проблеми. Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів», іншими керівними документами МОН України окреслені основні питання, що повинні бути відображені у змісті дисертації. Зокрема, при виконання дослідження у розділі I дисертантці бажано окреслити стан розробки проблеми та методологію дослідження, а саме вказати основні етапи наукової думки за розв'язуваною проблемою, висвітлити роботи попередників, окреслити ті питання, що залишились невирішеними і визначити своє місце у розв'язанні проблеми. Натомість, здобувачка розглядає організацію та методологію дослідження правопорушень проти економічної системи та інструментів запобігання їй протидії (підрозділ 1.1.), сучасний стан наукових досліджень з проблем запобігання та протидії правопорушенням проти економічної системи (підрозділ 1.2.). Не заперечуючи проти обраного авторського підходу, вважаю доцільним у процесі захисту висвітлити саме методологію дослідження не тільки в частині методів дослідження.

3. Дисертантка дуже широко застосувала герметичний метод для з'ясування сутнісних ознак цілої низки понять. Зокрема, авторського визначення поняття «кримінальні правопорушення проти економічної системи». Саме на це нею звернено увагу дисертації, де серед основних результатів наукового дослідження є визначення, уточнення термінології. Однак цей метод не вказаний дисертанткою серед застосованих нею інструментів наукового дослідження (с. 3-4 реферату дисертації).

4. Одним із значних досягнень авторки є обґрунтування пропозиції щодо необхідності криміналізації таких видів діянь проти економічної системи як: фінансування збройних конфліктів; порушення міжнародних та національних економічних санкцій; майнінг (виробництво), обмін, купівля та продаж криптовалюти; корупція в приватному секторі. Більш того, криміналізація порушення міжнародних економічних санкцій наразі гостро дискутується на рівні європейських та американських офіційних осіб.

У зв'язку із цим виникає питання: а чому авторка не розробила відновний проєкт Закону та не навела його у додатках до дисертації?

5. Унаслідок проведеного наукового пошуку, як видається, доцільно було б сформулювати засади нормативно-правового забезпечення (супроводу) основних напрямів забезпечення економічної безпеки України в якості окремого документа чи документів. Що характерно, таку позицію відстоює й

дисертантка: тим чи іншим способом принаймні на сторінках рукопису вона говорить про недосконалість правового регулювання механізму запобігання кримінальним правопорушенням проти економічної системи, проте майже не пропонує змісту таких документів.

Як вбачається, в подальшому вищевказаним питанням необхідно приділити окрему увагу.

Висловлені зауваження стосуються переважно дискусійних питань роботи або окремих недостатньо чітких формулювань, або ж тих загальнотеоретичних проблем, які не були спеціальним предметом дослідження.

Реферат дисертації Т.В. Барановської ідентичний за змістом основним положенням роботи.

Загальний висновок по дисертації. Оцінюючи роботу в цілому, констатую, що її позитивні моменти переважають висловлені критичні зауваження.

Робота є кваліфікаційною науковою працею, виконаною авторкою особисто у вигляді спеціально підготовленого рукопису, містить науково обґрунтовані теоретичні результати й наукові положення.

На підставі викладеного вважаю, що дисертаційне дослідження Барановської Тетяни Василівни на тему: «Запобігання та протидія кримінальним правопорушенням проти економічної системи» є завершеним монографічним дослідженням, яке виконане на належному рівні і відповідає вимогам, що пред'являються до подібного роду робіт. За актуальністю обраної теми, рівнем проведеного дослідження, ступенем обґрунтованості наукових положень, сформульованих висновків і рекомендацій, достовірністю і новизною, повнотою викладу в опублікованих працях, представлена робота відповідає вимогам, що пред'являються до докторських дисертацій відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197 «Про порядок присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», основним вимогам до дисертацій та іншим керівним документам Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України, а Барановська Тетяна Василівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

Керівник

Запорізької обласної прокуратури
доктор юридичних наук, професор

Сергій СПІЛЬНИК